

ВИДИ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ

І.В. Яворська-Ветрова

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

У сучасній психологічній літературі спрямованість розглядають насамперед як «якість особистості, що включає систему спонукань (потреби, мотиви, інтереси, бажання, установки, ціннісні орієнтації, ідеали, тощо), яка визначає загальну активність людини і відображає її вибіркоче ставлення до об'єктивних умов дійсності, до людей до самої себе» [5, с. 50]. Наголошується на соціальній обумовленості спрямованості й її взаємозв'язку з діяльністю особистості[3].

Визначаючи спрямованість «базовою і багатогранною властивістю особистості», Т.М. Данилова наголошує: спрямованість характеризується системою провідних мотивів, які визначають внутрішню позицію особистості та її ставлення до діяльності, а генеза спрямованості, що «містить як відображальний (предметний) аспект, так і аспект ставлення, корелює з розвитком свідомості і самосвідомості особистості, що надають особистості можливість устанавлювати свої відносини зі світом за допомогою дій, вчинків і виконуваної діяльності» [1, с. 4]. Розглядаючи спрямованість на особистісному рівні, авторка виокремлює в її структурі наступні компоненти: пізнавальний, що забезпечує засвоєння професійно необхідної інформації; поведінковий, основний зміст якого складає система соціальних установок у діяльності, що у свою чергу, визначає стратегію, тактики й алгоритми поведінки; емоційний, функція якого полягає в забезпеченні особистості значущими переживаннями у процесі виконання діяльності, що детермінує розвиток схильностей та інтересів; ціннісний, що складається з прийняття тих чи інших цінностей як мети своєї життєдіяльності шляхом усвідомлення (рефлексії) їхньої

суб'єктивної значущості [1, с. 5]. На підставі результатів дослідження та експертного оцінювання Т.М. Данилова виділила чотири основних типи спрямованості особистості: егоцентричний, гуманістичний, екзистенціальний і прагматичний.

Отже, у психології ставлень особистості спрямованість розглядається як домінуюче ставлення, що визначає самоздійснення й самодетермінацію особистості у процесі життя. Вся система ставлень особистості, її спрямованість є мотиваційно-регуляційною підструктурою особистості, що визначає загальні особливості її поведінки й життєдіяльності.

Для визначення передумов вибіркової переваги певного стилю діяльності Б. Бассом була розроблена орієнтаційна анкета – методика визначення трьох видів спрямованості особистості. Спрямованість на себе (self-orientation) пов'язується з переважанням мотивів власного благополуччя, прагнення до особистої першості, престижу. Така людина найчастіше буває зайнята сама собою, своїми почуттями і переживаннями і мало реагує на потреби людей навколо себе. В роботі бачить насамперед можливість задовольнити свої домагання. Спрямованість на спілкування, взаємодію (interaction-orientation) – прагнення за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність, але часто на шкоду виконанню конкретних завдань або наданню щирої допомоги людям; орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в прихильності і емоційних відносинах з людьми. Спрямованість на справу, на завдання (task-orientation) відображає переважання мотивів, породжуваних самою діяльністю, захоплення процесом діяльності, безкорисливе прагнення до пізнання, оволодіння новими вміннями і навичками. Зазвичай така людина прагне співпрацювати з колективом і домагається найбільшої продуктивності групи, а тому намагається довести точку зору, яку вважає корисною для виконання поставленого завдання.

З використанням методики визначення спрямованості особистості Б. Басса було проведено дослідження, у якому брали участь 212 осіб віком від

17 до 60 років. Порівняльний аналіз вибірових середніх за Т-критерієм Стьюдента показав статистично значимі ($p < 0,01$) відмінності.

За результатами опрацювання емпіричних даних за методикою визначення спрямованості особистості (рис. 1) встановлено, що у досліджуваних переважає спрямованість на справу – середній показник 32,41, інші види спрямованості співмірні за значенням: спрямованість на себе – середній показник 25,73, спрямованість на спілкування – 22,86. Це свідчить про те, що для учасників дослідження важливою є насамперед діяльність, співпраця в ній задля досягнення спільної мети, можливість власної позиції у вирішенні ділових проблем.

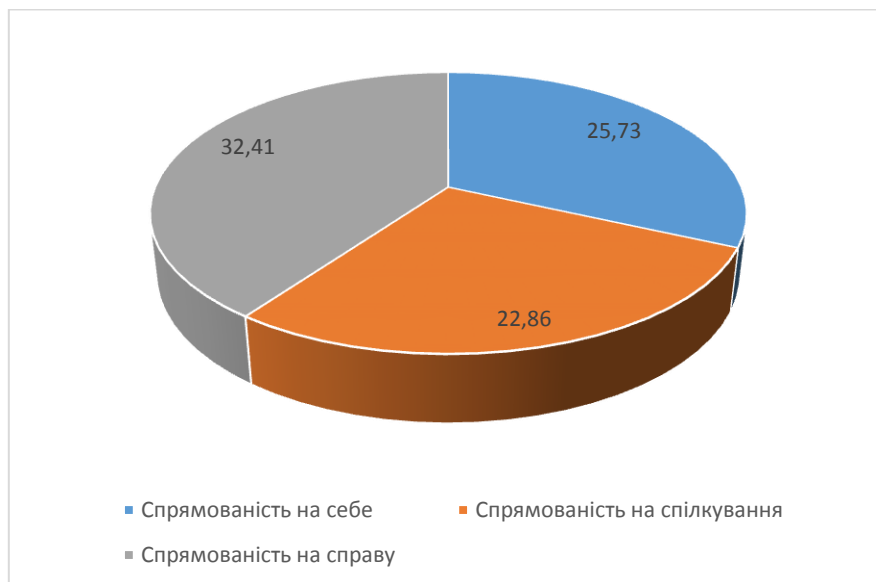

Рис. 1 Середні показники видів спрямованості особистості

Ранговий аналіз даних за цією методикою дає підстави для обґрунтування такої тези (рис. 2). Принагідно зазначимо, що у деяких досліджуваних певні види спрямованості мають однакову кількість балів, їх ранг об'єднаний, тому загальний відсоток не складає 100. Перше рангове місце для 76,9% респондентів займає спрямованість на справу, що набагато переважає спрямованість на себе (25,9%) і на спілкування (15,6%). На другому місці для практично однакової кількості досліджуваних є спрямованість на спілкування і на себе – 45,8% та 43,9% відповідно. Третє рангове місце також поділяють спрямованість на спілкування і на себе – для 38,7% і 30,2% досліджуваних відповідно. Такі дані показують, що при беззаперечній пріоритетності

діяльності, ділової орієнтації для респондентів значимою є саме спільна діяльність, підтримання соціальних стосунків, емоційна взаємодія, афіліація, потреба у схваленні, підтримці інших людей. «Відхід» спрямованості на себе на другі й треті позиції може бути, з одного боку, демонстрацією соціальної бажаності як вираження мотивації соціального схвалення, розвинутого самоконтролю, з іншого боку, виявом зрілості респондентів, адже більшість з них є дорослими людьми, фахівцями, для яких прагнення будь що особистої першості не є пріоритетним.

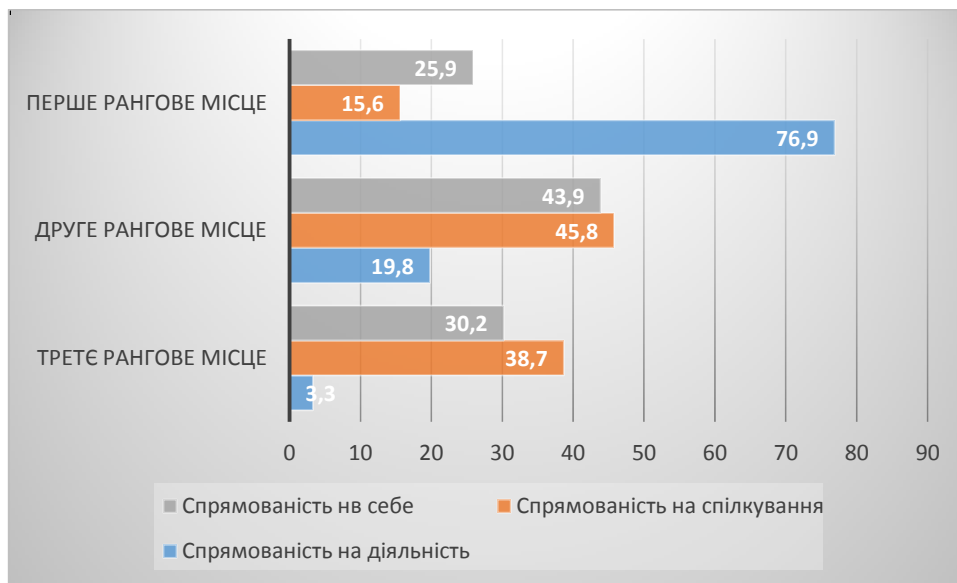

Рис. 2. Розподіл досліджуваних за представленістю видів спрямованості особистості

Такий висновок кореспондується з даними інших наукових розвідок. Так, у дослідженні Н.М. Мась, зафіксовано, що спрямованість на спілкування й спрямованість на справу роблять найбільший внесок у фактор «Професійна спрямованість», який впливає на формування професійної компетентності особистості[5]. Прослідковується і динаміка змін питомої ваги різних видів спрямованості особистості з віком і набуттям професійної підготовки. Зокрема, за даними А.В. Лішук, домінуючою для 50% досліджуваних старшокласників є спрямованість на спілкування, тобто високий рівень прагнення підтримувати стосунки з іншими, не обов'язково для виконання справи, а заради самого спілкування, орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи[4]. У

іншому дослідженні встановлено, що для студентів першого курсу характерні спрямованість на спілкування (50%) і на себе (30%), спрямованість на справу продемонстрували 20% опитаних. У студентів четвертого курсу переважаючими виявились спрямованість на справу (55%) і на себе (35%), а спрямованість на спілкування виявили лише 10% респондентів [2]. Автори підсумовують: якщо для першокурсників властиво підтримувати емоційні стосунки з іншими, відчувати почуття прихильності, виконувати спільну діяльність та простежується залежність від групи, то студенти четвертого курсу більше орієнтуються на справу та досягнення конкретної мети.

Отже, аналіз даних вивчення особливостей видів спрямованості особистості дає підстави констатувати, щодля досліджуваних характерною є орієнтація на справу, ділова спрямованість, бажання реалізовувати себе у спільній діяльності, прагнення мати власну точку зору у вирішенні ділових проблем при достатньо високій потребі у схваленні, емоційній підтримці інших людей.

Література:

1. Данилова Т.М. Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога: автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 19 с.
2. Жигайло Н.І., Зошій І.В. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх юристів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2015. Вип. 1. С. 90-99.
3. Кравченко О.П. Ставлення як критерій особистісного вибору. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ, 2006. Том 1. Ч. 18. С. 105-109.
4. Ліщук А.В. Вплив ціннісних орієнтацій на професійне самовизначення старшокласників. *Психологія: реальність і перспективи*. 2015. Вип. 4. С. 157-160.
5. Мась Н.М. Дослідження факторів формування професійної компетентності майбутніх військових психологів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2009. Вип. 22. С. 49-54.